

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(3)/2024, 19-24

ИСКУССТВО

УДК: 78.05

DOI: [10.52754/16948823_2024_1\(3\)_3](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_1(3)_3)

МУЗЫКАНЫН НЕГИЗГИ ФУНКЦИЯЛАРЫ

ОСНОВНЫЕ ФУНКЦИИ МУЗЫКИ

BASIC MUSIC FUNCTIONS

Арапов Алтынбек Рысбекович

Арапов Алтынбек Рысбекович

Arapov Altynbek Rysbekovich

окутуучу, Ош мамлекеттик университети

преподаватель, Ошский государственный университет

Lecturer, Osh State University

altynbekarapov9898@gmail.com

Калил уулу Арген

Калил уулу Арген

Kalil uulu Argen

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

master's student, Osh State University

МУЗЫКАНЫН НЕГИЗГИ ФУНКЦИЯЛАРЫ

Аннотация

Бул макалада музыкалык искусствонун негизги функцияларынын инсанга тийгизген таасирлери анализге алынды. Андан сырткары музыкага таандык функциялардын ортосундагы айырмачылыктар ачылып берилди.

Ачык сөздөр: функция, маданият, эстетика, чыгармачылык, энергия, баалуулук, гармония.

ОСНОВНЫЕ ФУНКЦИИ МУЗЫКИ

Аннотация

В данной статье анализируется влияние основных функций музыкального искусства на человека. Кроме того, были выявлены различия между функциями, связанными с музыкой.

BASIC MUSIC FUNCTIONS

Abstract

This article analyzes the influence of the main functions of musical art on a person. In addition, differences were identified between music-related functions.

Ключевые слова: функция, культура, эстетика, творчество, энергия, ценность, гармония.

Keywords: function, culture, aesthetics, creativity, energy, value, harmony.

Киришүү

Теманын актуалдуулугу. Музыка, искусствонун бир түрү катары өзүнө таандык функциялары бар жана ал бир тармактуу системаны билдирип турат. Музыкалык маданият, жалпысынан маданият сыяктуу эле, маанилүү социалдык-психологиялык ролду ойнойт. Ал жалпы коомго багытталып, адамдын руханий жактан калыптанышынын негизги куралы болуп саналат. Музыка искусствосу түрдүү коомдук күчтөргө кызмат кылат жана ошол эле учурда адамды гумандаштырууда зор ролду аткарат же тескерисинче, андагы адамдык оң сапаттарды бурмалоонун кубаттуу каражаты катары да кызмат кылуусу мүмкүн.

Музыкалык искусствонун коомдун турмушу менен тыгыз байланышы үч аспектиде ишке ашырылат. Биринчиден, реалдуулукту чагылдырса, экинчиден, ага көркөм баа берип, үчүнчүдөн, адамдын коомдук турмушун өзгөртүп, чыгармачылык милдетин аткарат. Музыка, искусствонун башка түрлөрү сыяктуу эле, адамдын жашоосун рухийлештирип, андагы эстетикалык принциптерди активдештирүү мүмкүнчүлүгүнө ээ. Ал адамдын күнүмдүк тиричилигин байытып гана калбастан, аны күнүмдүк турмуштан өйдө көтөрүп, адамдын жана коомдун руханий жашоосунун жогорку катмарын түзүүгө зор салым кошот. Музыканы жана анын маңызын түшүнүүдөгү чечүүчү учур анын өзгөчөлүгүн аныктоо болуп саналат, биринчи кезекте коомдун турмушунда аткарган функциялары менен аныкталат.

Бирок, искусство таануу музыканын жана жалпысынан музыкалык маданияттын функцияларынын проблемасына терең көңүл бурууда. Искусство таануучу А.Н. Сохор, музыканын негизги функциялары системалуу изилдөөгө алына электигин баса белгилеген¹. Бул маселе боюнча чехиялык изилдөөчү Я.Кресанектин “Музыканын коомдук функциясы” аттуу эмгегинде, автор музыканын алты функцияга бөлүп көрсөткөн: максаттуулук, монументалдык, маданий көңүл ачуу, субъективдүү экспрессия, программалоо жана инновация. Андан сырткары ал музыкалык функцияларды магиялык, интерпретациялык, этикалык-тарбиялык жана прикладдык деген түрлөрүн да сунуштаган². Музыка таануучулардын, ошондой эле музыканттардын арасында ушул күнгө чейин музыканын кайсы функциялары негизги деп эсептелиш керектиги боюнча бир пикир жок.

Музыканын функцияларын изилдөө Пифагордон жана философиялык ойдун пайда болушунан башталат. Аристотель музыканын функцияларын иерархияда (интеллектуалдык канааттануу, тарбиялоочу жана тазалоочу функциялар жана физиологиялык ырахат алуу) жайгаштырган. XX кылымдагы атактуу немис философу, композитор жана музыка таануучу Т.Адорно музыкалык өнөрдүн керектөө жана эстетикалык ырахат алуу сыяктуу функцияларын баса белгилеп, музыка индустриясын чагылдырган³. В.Н. Холопова төмөнкү функцияларды аныктайт: коммуникативдик, реалдуулукту чагылдыруу, этикалык, эстетикалык, канондук (канондоштуруу), эвристикалык, когнитивдик-агартуучулук, социалдык трансформациялык, инсандык трансформациялык⁴.

Ошондой эле музыкалык искусствонун өз алдынча өнүккөн маанилүү функциясын бөлүп

¹ Сохор, А. Н. Социальные функции искусства и воспитательная роль музыки [Текст] / А. Н. Сохор // Вопросы социологии и эстетики музыки: в 3-х т. – Л., 1983. – Т. 3: Ст. и исслед. – С. 10-136.

² Каган М.С. Социальные функции искусства. Л.: Знание, 1978.-34 с.

³ Адорно, Т. В. Избранное: Социология музыки [Текст] / Т. В. Адорно. – М.: Университет. кн., 1999. – 445 с

⁴ Холопова, В. Н. Музыка как вид искусства. Музыкальное произведение как феномен [Текст] / В. Н. Холопова. – М.: Моск. консерватория науч.-творч. центр «Консерватория», 1994. – 261 с. с.

көрсөтүүгө болот – музыканын түрлөрүнө, жанрларына жана стилдерине бөлүнүшүн эске алуу менен «музыка – жаратылыш», «музыка – коом» ж.б.у.с. мамилелердин негизинде иш жүзүнө ашырылат. Бул функциялардын негизинде музыканын пайда болушун камсыз кылуучу дүйнөнүн жана адамдын эволюциялык процессинде адамдын аң-сезиминин өнүгүшү менен тыгыз байланыштуу экендигин белгилей кетүү керек. В.Н.Сарчуктун пикири боюнча «Эволюциянын негизги максаты – аң-сезимди өркүндөтүү»⁵.

Эгерде музыканын коомдогу өркүндөтүүчү функциясынын көрүнүшү жөнүндө сөз кыла турган болсок, биринчи кезекте музыканын инсанга тийгизген таасиринен улам, бул жерде ал эки негизги функцияга бөлүнөт: гармониялуу-өнүгүүчү жана коштоочу болуп⁶. Музыканын гармониялуу жана өнүктүрүүчү функциясы музыкалык искусствону адамды ар тараптуу – дене, акыл-эс жана рухий жактан тарбиялоонун каражаты катары пайдалануу менен байланышкан (бул функцияга жалпысынан искусствонун бардык функцияларын кошууга болот: когнитивдик, эвристикалык, коммуникативдик, эстетикалык, гедонисттик, социалдык-уюштуруучулук, тарбиялык ж.б.). Мында музыка окуу-тарбия иштеринин практикасында көптөн бери колдонулуп келгендиги боюнча кабар берип турат. Ал эми музыканын коштоочу функциясы музыканы прикладдык курал катары колдонуу менен байланышкан: медицинада, өндүрүштө, спортто ж.б.

Музыканын өркүндөтүү функциясы маданиятта, искусстводо жана түздөн-түз музыканын өзүндө да көрүнөт, ал кыймылдаган сайын күчөйт: маданият – искусство – музыка. Музыканын функциясынын ырааттуу өсүп жаткан мындай көрүнүшү адатта мазмунду толтуруу деп аталат. Бул функция маданияттын, искусствонун жана музыканын бир кыйла татаал, комплекстүү жана жогорку сапаттагы чыгармаларын түзүүдө толук өзүнүн жүзүн табат.

Музыкалык чыгарманы кабыл алуу байланыш мыйзамдары боюнча ишке ашат, анын иштеши эки каарман – автор жана угуучу менен чектелбестен, андан сырткары аткаруучуну талап кылат. Эң негизги инсан, албетте, композитор бойдон кала берет, бирок иш жүзүндө музыкалык чыгарманы адекваттуу кабыл алууда аны жараткандын чеберчилиги гана эмес, аткаруучунун кесипкөйлүгү жана угуучунун таланты да чоң роль ойнойт.

Угуучудан бир топ нерсе интеллектуалдык жөндөмдүүлүктөрүн мобилизациялоо, рухий ишмердүүлүктүн өзгөчө түрү, эстетикалык талант, турмуштук тажрыйба, эмоционалдык сезимталдуулук талап кылынат. Немис романтиги В.Г. Вакенродердин пикири боюнча «Музыка – рухтун эң жогорку көрүнүшү, эң таза элементи, андан көзгө көрүнбөгөн агымдан жандын эң терең кыялдары азык алат»⁷.

Коомдун руханий турмушунун өзгөчө чөйрөсү катары музыкалык маданияттын мазмунун жөн эле музыкага түшүрүү жеңил эмес. Бул жөн гана белгилүү бир жалпылыктын бир бөлүгү эмес – ал жалпысынан бир катар элементтерден турган маданият. Музыкалык маданият – бул бүткүл коомдун жана анын жеке өкүлүнүн турмушу. Музыкалык маданият ар бир конкреттүү доордун социалдык-маданий контекстине жогорку органикалык

⁵ Сарчук, В. Н. Эволюция сознания [Текст] / В. Н. Сарчук. – М.: Присцельс, 1997. – 63 с

⁶ Костюк, А. Г. О многообразии форм музыкального восприятия [Текст] / А. Г. Костюк // Материалы III Всесоюз. съезда о-ва психологов СССР: в 2-х т. – М., 1968. – Т. 1. Общая психология и психофизиология. – С. 130-132.

⁷ Вакенродер, В.Г. Фантазии об искусстве [Текст] / В.Г. Вакенродер; пер. С.С. Белокриницкой, В. В. Рогова. – М.: Искусство, 1977. – 263 с.

интеграцияланышы эсептелет. Болуп жаткан окуялардын майда-чүйдөсүнө чейин жана көлөкө түшүрүүдөгү сезимталдыгы жана тактыгы менен өзгөчөлөнүп, музыкалык маданият акырында көргөн, уккан, сезген жана башынан өткөргөн нерселердин жалпыланган көркөм, үн сүрөтүнө айланат.

Музыка идеяларды жана эмоцияларды чагылдырган күзгү гана эмес, ал адамга жана анын ички дүйнөсүнө таасир этүүчү өзгөчө күчкө жана күчтүү каражатка ээ. Искусствонун түрлөрүнүн бири болуу менен музыка өзүнө таандык бардык баалуулук, адеп-ахлактык, рухий сыяктуу көйгөйлөрдү чечүүгө аракет жасайт. Музыкалык маданият да маанилүү социалдык-психологиялык милдетти аткарып, жалпы коомго, инсанга багытталган, ал инсандын дүйнө таанымын калыптандыруунун куралы болуп саналат.

Музыканын негизги максаттарынын бири – адамдардын баарлашуусу, андан музыканын коммуникативдик функциясы келип чыгат. Музыка искусствосу аркылуу адамдар негизинен баарлашуунун жана өз ара түшүнүшүүнүн жоктугун компенсациялайт. Бул учурда сөз байланыштын өзгөчө түрү жөнүндө болуп жатат, анын негизги мазмуну эмоционалдык байланыш жана эмоционалдык эмпатия.

Жалпысынан айтканда, музыкалык чыгарманы кабыл алуу жеке баарлашуу, өзүн-өзү таануу, инсандын ички потенциалын ачууга багытталган. Музыка аркылуу башка бирөө менен эмес, өзү менен сүйлөшө аласың. Биз өзүбүз жөнүндө көп нерсени күнүмдүк жашоодо эмес, искусствого жана музыкага кайрылуу менен ачабыз. Бул дагы искусствонун негизги эстетикалык функциясын – жашоонун маңызын ачып берет. Көркөм каражат аркылуу анын ичиндеги сүрөтчүнүн ойгонушу менен адам көтөрүлөт.

Адабияттар

1. Сохор, А. Н. Социальные функции искусства и воспитательная роль музыки [Текст] / А. Н. Сохор // Вопросы социологии и эстетики музыки: в 3-х т. – Л., 1983. – Т. 3: Ст. и исслед. – С. 10-136.
1. Каган М.С. Социальные функции искусства. Л.: Знание, 1978.-34 с.
2. Козубаев, О. О. Проблемы духовности в современной музыке / О. О. Козубаев, Д. А. Ыбразаков, Н. Н. Камбарова // Вестник Ошского государственного университета. – 2023. – № 1. – С. 170-178. – DOI: 10.52754/16948610_2023_1_21. – EDN: XIKOTG.
3. Нурбаев, А. С. Формирование духовной и музыкальной культуры современной личности / А. С. Нурбаев // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Т. 1, № 3. – С. 311-317. – DOI: 10.52754/16947452_2021_1_3_311. – EDN: BDMTDI.
4. Адорно, Т. В. Избранное: Социология музыки [Текст] / Т. В. Адорно. – М.: Университет. кн., 1999. – 445 с.
5. Холопова, В. Н. Музыка как вид искусства. Музыкальное произведение как феномен [Текст] / В. Н. Холопова. – М.: Моск. консерватория науч.-творч. центр «Консерватория», 1994. – 261 с. с.
6. Сарчук, В. Н. Эволюция сознания [Текст] / В. Н. Сарчук. – М.: Присцельс, 1997. – 63 с.
7. Костюк, А. Г. О многообразии форм музыкального восприятия [Текст] / А. Г. Костюк // Материалы III Всесоюз. съезда о-ва психологов СССР: в 2-х т. – М., 1968. – Т. 1. Общая психология и психофизиология. – С. 130-132.

8. Мурзакматов, А. К. Мектеп окуучуларында музыкалык кабыл алууну өнүктүрүү / А. К. Мурзакматов, К. Абдираим Уулу // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 1(1). – P. 49-54. – DOI: 10.52754/16948823_2023_1(1)_7. – EDN: CUAWLY.
9. Вакенродер, В.Г. Фантазии об искусстве [Текст] / В.Г. Вакенродер; пер. С.С. Белокрыницкой, В. В. Рогова. – М.: Искусство, 1977. – 263 с.
10. Жалалов, Э. И. Суфизм эстетикасындагы музыкалык искусствонун рефлексиясы / Э. И. Жалалов, О. Н. Назарова, Т. А. Карыбекова // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 1(1). – P. 1-6. – DOI: 10.52754/16948823_2023_1(1)_1. – EDN: LVOLZI.